

Bu hüccet ayrıca caminin Fâtih Sultan Mehmed vakfından olduğunu da bildirir. Evliya Çelebi 1078'de (1667-68) uğradığı Atina'da bir Fethiye (veya Fâtih) Camii'nden bahsetmez; aşağı şehirde Eskicami, "kâgir bina kubbeli, metin ve ma'mur câmi-i pür-nûr" olan Bey Camii ile Hacı Ali Camii'nin adlarını verir ve bu üç caminin kâgir kubbeli ve kiremit örtülü olduğunu belirtir. Atina 1687'de Venedikliler tarafından işgal edildiğinde bu camilerin kiliseye çevrildiği söylenmektedir. Çünkü bu yıllarda Atina'nın 3000 kadar olan Türk halkı Anadolu'ya göç etmiştir.

Atina geri alınıp Türkler tarafından tekrar iskân edildiğinde eski vakıf eserleri ihya edilmiş ve yenileri de yapılmıştır. Bu bakımdan Fethiye Camii'nin bu sırada ihya edilen eski camilerden biri olabileceğini düşünmek mümkündür. Mora ihtilâli sonunda Atina Yunanlılar'ın hücumuna uğradığında camilerin bulunduğu aşağı şehir de işgal edilmişti. Şehir böylece bir defa daha el değiştirdikten sonra 24 Mayıs 1833'te kesin olarak Yunanlılar'a teslim edilince buradaki Türk idaresi sona ermiştir. Atina Türk hâkimiyetinden çıktıktan az sonra buraya gelen Th. du Moncel ile A. Chénard'ın yayımladıkları resimli kitaplarda Fethiye Camii'nin o yıllardaki görünümü ile gravürleri yer almıştır. Ancak bu yıllarda sahipsiz kalan cami, uzun yıllar bir askerî binanın içinde harap bir depo olarak durmuştur. Fakat eski Agora'nın yeri üzerinde bulunduğu için burada arkeolojik kazılar yapıldığında iyice meydana çıkmış, hatta ilkçağ agorasının çevresini bütünüyle açmak için Fethiye Camii'nin de yıkılıp kaldırılması istenmiştir. Bazı tartışmalardan sonra caminin

yıkılmasından vazgeçilerek küçük çapta tamir edilip Yunanlılar'la o yıllarda sıkı dostluk içinde olan Mısır hükûmetine verilmesi de düşünülmüştür.

Fethiye Camii moloz taşlarla itinasız biçimde inşa edilmiştir. Önünde, iki yanı duvarlarla kapalı beş bölümlü kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Sonradan eklenmiş hissini veren bu son cemaat yerinin kemerleri Türk sanatında XVIII. yüzyılda kullanılan biçimde yarım yuvarlaktır. Buradaki mermer sütunların başlıkları herhangi bir üslûba bağlanamaz. Giriş duvarının ortasındaki kapı kemeri çok sadedir. Bu duvarda tuğla kemerli altta dört, üstte beş pencere vardır. Pencere aralarında ise bir çift dış mihrap bulunur (Ayverdi'nin planında bunlar eksiktir). Cami harimi kare biçiminde olup içten 13 m. kadardır. Ortada dört mermer sütun kemerleri taşır. Yaklaşık 6 m. çapındaki basık kubbesi kesme taş sekizgen bir kasağa oturur ve dört taraftan dört yarım kubbe ile desteklenmiştir. Köşelerde de dört küçük kubbe vardır. Ortadaki sütunların başlıkları Türk sanatıyla ilgili değildir. Bunların gövdeleri ince uzun bir dizi yaprak halindedir. Harim yan cephelerde altı üstü sekiz, kible cephesinde ise dört pencereden ışık alır.

Duvarların en üst kenarında kirpi saçaklar dolaşır. Kubbe, yarım kubbe, küçük köşe kubbeleri ve son cemaat yeri kiremit örtülüdür. Caminin sağ tarafında ve ayrı olan minarenin yalnız kare temeliyle birkaç basamağı kalmıştır.

Fethiye Camii, duvar örgülerinin itinasız oluşuna karşılık mimarisi bakımından önemlidir. Burada dört taraftan yarım kubbelerle desteklenmiş bir ana kubbe sisteminin uygulandığı görülür.

İstanbul'da bazı büyük selâtin camilerinde örnekleri bulunan bu sistemin, eğer Fethiye Camii bütünüyle Fâtih Sultan Mehmed dönemine aitse Türk mimarlık tarihi bakımından önemi büyüktür. Ancak bu hususta kesin bir şey söylemek henüz mümkün değildir. Ayrıca binanın, eseri yeteri kadar tanımayan biri tarafından restore edilmiş olması da bazı izleri yok etmiştir. Caminin Venedik işgalinden sonra yapılmış olabileceği de göz önünde tutulmalıdır (ayrıca bk. ATINA [Atina'da Türk Mimari Eserleri]).

BİBLİYOGRAFYA :

Th. du Moncel, *De Venise à Constantinople à travers la Grèce*, Paris 1846, rs. 15; A. Chénard, *Voyage pittoresque en Grèce et dans le Levant fait en 1843-44*, Lyon 1849, I, rs. XXVII; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III-IV*, s. 49-55, 183-184, rs. 4-13; A. Xyngopoulos, "Tourkika Mnemeia", *Eupetherion ton mnemeion tes Hellados*, Atina 1929, s. 116-117; A. Rados, "Mesaionika mnemeia...", a.e. (1933), s. 229-230; A. Philadelphos, "Une mosquée dans l'Agora d'Athènes", *TTOK Belleteni*, V/11-55 (1934), s. 27-30; Süheyl Ünver, "Fatih Sultan Mehmed II'nin Rumeli'deki Eserleri", *Tarih Dünyası*, I/9, İstanbul 1950, s. 385; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, I (1954), s. 161-163, rs. 7-8.

SEMÂVİ EYİCE

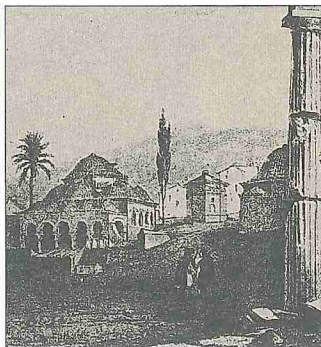
FETHİYE CAMİİ

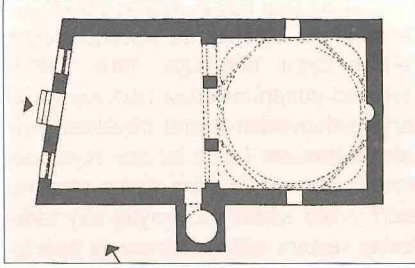
Batı Yunanistan'da
İnebahtı kasabasında
XVI. yüzyıla ait cami.

Günümüzde Navpaktos adını alan, Batılılar'ın Lepante (Lepanto) dedikleri, Türk dönemindeki adı İnebahtı olan kasabada II. Bayezid vakfı olarak yapılmıştır. Evliya Çelebi, 905'te (1499-1500) II. Bayezid zamanında fethedilen İnebahtı'da 1081 (1670) yılında sekiz cami ve on bir mescid bulunduğunu, bunlardan Bâyezîd-i Velî'nin yaptırdığına Fethiye Camii denildiğini bildirir. Bayezid'in ikinci camii ise kale içinde bulunuyordu.

Yunan ihtilâli ile kaybedilen İnebahtı'da Fethiye Camii bugüne kadar ayakta kalabilmiştir. Limanda girişi kontrol eden yarım ay şeklindeki iki çıkıntıdan doğudakinin üstünde inşa edilmiş olan bu küçük cami Semavi Eyice tarafından yirmi yıl kadar önce ziyaret edilmişti. İnebahtı'nın Osmanlı döneminden kalan izlerine dair bir çalışma yapan Yunanlı mimar A. Petronotis bir makalesinde Fethiye Camii hakkında açıklamalarla birlikte bazı resim ve rölöveler yayımlamıştır.

Atina'daki Fethiye Camii ve caminin XIX. yüzyıl ortalarına doğru çizilmiş bir gravürü (Th. du Moncel, rs. 15)

Fethiye Camii ve planı - İnebahtı / Yunanistan

Fethiye Camii'nin etrafı çepeçevre yarıllarla sarılmış durumda olduğundan dış mimarisi belirsiz haldedir. Şehrin kalesine çıkıldığında dışı sıvanmış olan ziftle kaplı kubbesi farkedilir. Harimi kare biçiminde bir mekândan ibaret olup çok basık olan kubbesine geçiş tromplarla sağlanmıştır. Giriş cephesinin önüne caminin esasî kadar büyük, fakat önündeki sokak yüzünden dışı yamuk bir son cemaat yeri ilâve edilmiştir. Evvelce burada, dört ahşap direğe dayanan ve kubbe kasnağı eteğinden dışa doğru meyilli ahşap bir sakıf olduğu tahmin edilmektedir. Sonradan eklenen son cemaat yerini harimle birleştirmek gayesiyle caminin giriş cephesi sadece iki pâyeye kalacak surette açılmıştır. Bu ekin ahşap çatısı kasnağı da içine alacak şekilde kubbeye dayanmaktadır. Bugün yalnız kürsü kısmı kalan minarenin bu alt parçasında, erken dönem Osmanlı mimarisinde çok görülen taş-tuğla karma örgüsünün kullanılmış olduğu farkedilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 613-614; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 248 (yalnız adını verir); A. Petronotis, "Othomanika Arkhitektonimata Navpaktou (İnebahtı)", *Naupaktiaka* (1992-93), Navpaktos 1994, s. 255-258; Türkçe özeti, s. 292, rs. 17-22.

SEMAVİ EYİCE

FETHİYE CAMİİ

İstanbul'da

XVI. yüzyıl sonlarında camiye çevrilen eski bir Bizans kilisesi.

İstanbul'un Haliç'e bakan yamacında, Çarşamba ile Draman arasında bulunmaktadır. İlk yapıldığında Meryem adına kurulmuş olan Teotokostis Pammakaristos Manastırı'nın kilisesiydi. Evvelce aynı yerde bir kilise bulunduğu burada önceleri mevcut olan bir kitâbeden anlaşıyordu. Bugün ortada olmayan bu kitâbe, burayı İoannes Komnenos ile karısı Anna Dukaina'nın yaptırdıklarını bildiriyordu. Ancak adı geçen kişinin İmparator II. İoannes Komnenos ile (1118-1143) aynı şahıs olması, bu hükümdarın karısının adının Eirene olmasından dolayı mümkün görülmemektedir. Bunun yerine bâninin 1067'de ölen saray mâbeyincisi İoannes Komnenos olduğu da ileri sürülmüştür. Ancak bu kişinin karısı Dukas soyundan Anna Dalassena'dır. Bugün görülen kilise, Latin işgalinin (1204-1261) arkasından XIII. yüzyıl sonlarında Bizans sarayı ileri gelenlerinden Mihail Glabas Tarkaniotes tarafından inşa ettirilmiştir. Bu hususu doğrulayan ve çağın şairlerinden Manuel Philes (ö. 1346) tarafından yazılan manzum kitâbe, binanın cephesini süsleyen bir silme üzerine işlenmiş olarak görülmektedir. Ancak bu kitâbe esas binaya bitişik mezar şapelinin güney cephesindedir. Buna göre büyük binanın, Latin işgali sırasında harap bir hale gelmesinin ardından Mihail Glabas Tarkaniotes tarafından yeniden yaptırılarak ihya edildiği ve az sonra da 1315'e doğru güney tarafına Mihail Glabas'ın eşinin bir me-

zar şapeli inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Mihail Glabas Tarkaniotes manastır ve kiliseyi 1293'ten önce tamamlamış olmalıdır. Çünkü rahip Kosmas bu manastırın başı olarak tayin edilmiş ve 1294'te patrik olmuştur.

İstanbul'un fethinden sonra Fâtihtan Mehmed'in Ortodokslar'ın başına patrik olarak tayin ettiği II. Gennadios Skolarius, önce Fâtihtan Camii yerindeki On İki Havâri (Hagioi Apostoloi) Kilisesi'ne yerleşmişken 1455'te buradan o sıralarda kadınlar manastırı olan T. Pammakaristos Manastırı'na geçmeyi istemiş ve Fâtihtan Sultan Mehmed'in fermanıyla patrikhâne buraya taşınmıştır. Burada yaşayan rahibeler de hemen yakınındaki İoannes Prodromos Manastırı'na geçmişlerdir. Pammakaristos Manastırı ve Kilisesi yaklaşık bir buçuk asır patriklik merkezi vazifesi görmüş, hatta bu arada bizzat Fâtihtan burayı ziyaret ederek Gennadios ile Hristiyanlık üzerine ünlü tartışmasını yapmıştır ki bu konuşmanın metni "Gennadios itikadnâmesi" olarak tanınmıştır. Pammakaristos Manastırı'na patrikhâne olduğu yıllarda 1490'a doğru Türkler tarafından el kolunmak istenmişse de bu girişim önlenmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde despot Tomas'ın torunu İoannes Palaialogos buraya gömülmüştür. Bir elçilik heyetiyle İstanbul'a gelen Stephan Gerlach henüz patrikhâne olduğu sırada burayı ziyaret ederek gördüklerini 7 Mart 1578 tarihli mektubu ile Martin Crusius'a yazmıştır. Manastır ve kilisenin o yıllardaki görünümü *Turcograecia* adlı kitapta anlatıldığı gibi resmi de tahta oyma gravür olarak aynı yıllarda İstanbul'a gelen elçilik papazı Salomon Schweigger'in seyahatnâmesinde yayımlanmıştır. Bu

Fethiye Camii - Draman / İstanbul

